

UNIVERZITET U BEOGRADU
GEOGRAFSKI FAKULTET

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF GEOGRAPHY

UDK 314

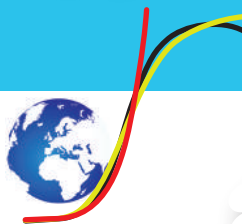
ISSN 1820 - 4244
eISSN 2560 - 5011

Demografija

Godina **XV**
Volume

Beograd
Belgrade **2018**

demografija.gef.bg.ac.rs

IZDAVAČ

Univerzitet u Beogradu - Geografski fakultet

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Aleksandar KNEŽEVIĆ, Odsek za demografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

ČLANOVI UREDNIŠTVA

Marija ANTIĆ, Odsek za geografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu; Biljana APOSTOLOVSKA TOŠEVSKA, Institut za geografiju, Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet Sv. Kiril i Metodij, Skopje; Daniela ARSENOVIĆ, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Novom Sadu; Florian BIEBER, Zentrum für Südosteuropastudien, Karl-Franzens Universität, Graz; Ivan ČIPIN, Katedra za demografiju, Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu; Dragica GATARIĆ, Odsek za geografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu; Vera GLIGORIJEVIĆ, Odsek za demografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu; Klára HULIKOVA TESARKOVA, Katedra demografie a geodemografie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova, Praha; Damir JOSIPOVIĆ, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana; Sanja KLEMPIĆ BOGADI, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb; Vladimir NIKITOVIĆ, Centar za demografska istraživanja, Institut društvenih nauka, Beograd; Mateja SEDMAK, Inštitut za družboslovne študije, Znanstveno raziskovalno središče Koper; Danica ŠANTIĆ, Odsek za geografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu; Dragan UMEK, Dipartimento di Studi Umanistici, Università degli studi di Trieste

IZDAVAČKI SAVET

Mirjana BOBIĆ, Odeljenje za sociologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu; Mirjana DEVEDŽIĆ, Odsek za demografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu; Mirko GRČIĆ, Odsek za geografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu; Goran PENEV, Centar za demografska istraživanja, Institut društvenih nauka, Beograd; Gordana VOJKOVIĆ, Odsek za demografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

TEHNIČKI UREDNIK

Branko PROTIĆ, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Štampa:

Planeta Print d.o.o., Beograd

Adresa:

Demografija

Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet
Studentski trg III/3, 11000 Bograd,
Republika Srbija

Tiraž:

200

Kontakt:

Tel: +381 (0)11 2637421
e-pošta: demography.editor@gef.bg.ac.rs
demography.editor@gmail.com
URL: <http://demografija.gef.bg.ac.rs/>

Demografija izlazi jednom godišnje. Mišljenja autora ne odražavaju nužno gledište uredništva.

Objavljeni prilozi se indeksiraju u sledećim bazama:

- DOAJ (Directory of Open Access Journals, Lund)
- CEEOL (Central and Eastern European Online Library, Frankfurt am Main)
- SCIndeks (Srpski citatni indeks, Beograd)

Izdavanje časopisa *Demografija* finansijski je podržalo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Prilozi objavljeni u časopisu mogu se koristiti samo pod uslovima licence *Creative Commons Autorstvo – Nekomercijalno – Bez Prerade 4.0. međunarodna* (CC BY-NC-ND 4.0)

PUBLISHER

University of Belgrade - Faculty of Geography

EDITOR-IN-CHIEF

Aleksandar KNEŽEVIĆ, Department of Demography, Faculty of Geography, University of Belgrade

EDITORIAL BOARD

Marija ANTIĆ, Department of Geography, Faculty of Geography, University of Belgrad; Biljana APOSTOLOVSKA TOŠEVSKA, Institute of Geography, Faculty of Science, Ss. Kiril and Metodij University, Skopje; Daniela ARSENOVIĆ, Department of Geography, Tourism and Hotel Management, Faculty of Science, University of Novi Sad; Florian BIEBER, Centre for Southeast European Studies, University of Graz; Ivan ČIPIN, Department of Demography, Faculty of Economics & Business, University of Zagreb; Dragica GATARIĆ, Department of Geography, Faculty of Geography, University of Belgrade; Vera GLIGORIJEVIĆ, Department of Demography, Faculty of Geography, University of Belgrade; Klára HULIKOVA TESARKOVA, Department of Demography and Geodemography, Faculty of Science, Charles University, Prague; Damir JOSIPOVIĆ, The Institute for Ethnic Studies, Ljubljana; Sanja KLEMPIĆ BOGADI, Institute for Migration and Ethnic Studies, Zagreb; Vladimir NIKITOVIĆ, Centre for Demographic Research, Institute of Social Sciences, Belgrade; Mateja SEDMAK, Institute for Social Studies, Science and Research Centre, Koper; Danica ŠANTIĆ, Department of Geography, Faculty of Geography, University of Belgrade; Dragan UMEK, Department of Humanities, University of Trieste

ADVISORY BOARD

Mirjana BOBIĆ, Department of Sociology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade; Mirjana DEVEDŽIĆ, Department of Demography, Faculty of Geography, University of Belgrade; Mirko GRČIĆ, Department of Geography, Faculty of Geography, University of Belgrade; Goran PENEV, Centre for Demographic Research, Institute of Social Sciences, Belgrade; Gordana VOJKOVIĆ, Department of Demography, Faculty of Geography, University of Belgrade

LAYOUT AND DESIGN

Branko PROTIĆ, Faculty of Geography, University of Belgrade

Printed by:

Planeta Print d.o.o, Belgrade

Address:

Demografija
University of Belgrade – Faculty of Geography
Studentski trg III/3, 11000 Belgrade,
Republic of Serbia

Circulation:

200

Contact info:

Tel: +381 (0)11 2637421
e-mail: demography.editor@gef.bg.ac.rs
demography.editor@gmail.com
URL: <http://demografija.gef.bg.ac.rs/>

Demografija is issued annually. The opinions of the authors do not necessarily reflect the viewpoint of the Editorial Board.

The journal is indexed in:

- **DOAJ** (Directory of Open Access Journals, Lund)
- **CEEOL** (Central and Eastern European Online Library, Frankfurt am Main)
- **SCIndeks** (Serbian Citation Index, Belgrade)

The Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia provides financial support for the printing of the journal.

The articles are licensed under a *Creative Commons Attribution - Non Commercial - No Derivatives 4.0 International* (CC BY-NC-ND 4.0).

SADRŽAJ

ČLANCI

- Ivan MARINKOVIĆ*
1 **Demografska analiza razlike u smrtnosti muškog i ženskog stanovništva**
- Nevena RADIĆ, Damjan BAKIĆ*
19 **Pseudo-kohortni pristup u analizi mortaliteta stanovništva Srbije – primeri i problemi**
- Zora ŽIVANOVIĆ*
33 **Prilog diskusiji o tipologiji naselja Srbije**
- Filip ŠKILJAN*
51 **Bračne emigracije Poljakinja u Hrvatsku od druge polovine dvadesetog stoljeća**
- Ivana ĐORĐEVIĆ, Danica ŠANTIĆ, Ljiljana ŽIVKOVIĆ*
73 **Deca migranti u školama u Srbiji – barijera ili izazov za novi početak**

DODACI

- 94 **Beleške o autorima**
- 99 **Politika časopisa**

CONTENTS

ARTICLES

- 1 *Ivan MARINKOVIĆ*
Demographic Analysis of the Sex Moratlity Differences
- 19 *Nevena RADIĆ, Damjan BAKIĆ*
Pseudo-Cohort Approach in the Mortality Analysis of the Populatin of Serbia-Examples and Problems
- 33 *Zora ŽIVANOVIĆ*
Contribution to the Discussion on Typology of the Settlements of Serbia
- 51 *Filip ŠKILJAN*
Polish Emigration to Croatia from the Second Half of the Twntieth Century
- 73 *Ivana ĐORĐEVIĆ, Danica ŠANTIĆ, Ljiljana ŽIVKOVIĆ*
Migrant Children in Schools in Serbia – Barrier or Challenge for a New Beginning

ADDITIONAL INFORMATION

- 95 **Notes on the Authors**
- 107 **Journal Policy**

Originalni naučni rad

Primljen: 06.08.2018.

Prihvaćen: 08.11.2018.

UDK: 314.743:2-45(=1:438)(497.13) „1970/2002“

doi:10.5937/demografija1815051S

BRAČNE EMIGRACIJE POLJAKINJA U HRVATSKU OD DRUGE POLOVINE DVADESETOG STOLJEĆA

Filip ŠKILJAN

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb. e-mail: filipskiljan@yahoo.co.uk

Sažetak: Autor u članku donosi informacije o dolasku Poljakinja na područje Hrvatske / Jugoslavije u vrijeme između 1970. i 2002. godine. Autor na temelju polustrukturiranih dubinskih intervjua s pripadnicama poljske nacionalne manjine u Zagrebu i Zadru, te na temelju građe iz Državnog zavoda za statistiku, Hrvatskog državnog arhiva i objavljene relevantne literature donosi informacije o tome na koji su način Poljakinje pristizale u Jugoslaviju, s kojim problemima su bile suočene prilikom dolaska, kako su bile dočekane, odnosno na koji način danas čuvaju nacionalni identitet. U članku je posebno naglašeno pitanje tzv. “Poljske škole” u Zagrebu. Autor uz to obrađuje i djelovanje poljskih društava u Hrvatskoj.

Ključne reči: Poljakinje, Hrvatska, bračna emigracija, poljska nacionalna manjina, nacionalni identitet.

Abstract: The author in the article provides information on the arrival of Polish women in the territory of Croatia / Yugoslavia between 1970 and 2002. Based on the semi-structured interviews with members of the Polish national minority in Zagreb and Zadar, and on the material from the State Bureau of Statistics, the Croatian State Archive and published relevant literature, the author provides information about the ways of immigration of the Polish women to Yugoslavia, their arrival in Yugoslavia, hospitality and ways of preserving their national identity. Particularly deals with the question of “Polish school” in Zagreb. The author also deals with the activities of Polish associations in Croatia.

Keywords: Polish woman, Croatia, marriage emigration, Polish national minority, national identity.

UVOD

Nakon prvoga emigracijskog vala Poljaka u Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća, za koji možemo reći da je bio masovan i organiziran (Hauptmann, 1967; Strehaljuk, 1978; Busuladžić, 2003), u drugoj polovini dvadesetog stoljeća na područje Jugoslavije pristizale su zbog sklapanja braka s jugoslavenskim državljanima uglavnom visokoobrazovane žene iz svih dijelova Poljske.

U prvom emigracijskom valu dolazili su uglavnom seljaci iz područja tadašnje pokrajine Galicije koji su bili u najvećoj mjeri nastanjeni na teritoriju današnjeg novogradiškog i slavonskobrodskog područja, te u Bosni i Hercegovini u okolici Prnjavora, Bosanskog Novog, Bosanske Gradiške, Srbca i Banja Luke (Drljača, 1985; Škiljan, 2016; Škiljan, 2017; Kale, 2015). Radilo se o dugotrajnoj migraciji koja je potrajala od kraja devetnaestog stoljeća do Prvog svjetskog rata. Najveći broj doseljenika iz današnje Poljske na područje Bosne i Hercegovine iseljeni su 1946. godine, a njihova su naselja nakon toga vremena ili u potpunosti nestala, ili su naseljena novim stanovništvom (Kamberović, 1998). Za razliku od Bosne i Hercegovine, gdje je doseljenika bilo znatno više, na području Hrvatske nije bilo masovne migracije u poslijeratnom periodu u Poljsku. U Hrvatskoj je nakon Drugog svjetskog rata u naseljima u kojima su bili naseljeni Poljaci u okolici Nove Gradiške i Slavenskog Broda došlo do ubrzane asimilacije, a veze s Poljskom koje su dotada postojale uglavnom su tijekom vremena oslabile. Tijekom druge polovice dvadesetog stoljeća, odnosno početkom sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, dolazi do tzv. drugog migracijskog vala iz Poljske u Hrvatsku i Jugoslaviju. Radilo se uglavnom o ženama koje su pronašle partnere u tadašnjoj Jugoslaviji i ondje doselivši se, očuvale nacionalni identitet i povezale se s drugim Poljacima i Poljakinjama. Na drugi migracijski val nastavlja se, nakon osamostaljenja Hrvatske, i treći migracijski val, također u najvećoj mjeri visokoobrazovanih žena koje su zasnovale svoje obitelji u Hrvatskoj.

Poljsko-hrvatske udruge u prvoj polovici dvadesetog stoljeća - preteča bračnih migracija

Prvi organizirani oblici prijateljstva između dvaju naroda započinju u Zagrebu osnivanjem društva *Ognisko polske* 1912. godine. Aktivnost ovoga društva ubrzo se ugasila zbog izbijanja Prvoga svjetskog rata (ponovno je osnovano 1929. godine). Nakon završetka Prvoga svjetskog rata Poljska je bila prva strana država koja je 1. srpnja 1919. godine u Zagrebu uspostavila generalni konzulat. Prvi konzul Republike Poljske u Zagrebu Adam Karchezy pozvao je istaknute zagrebačke intelektualce koji su prije rata radili na širenju poljske kulture i zbližavanju dvaju naroda radi osnivanja Jugoslavenskoga kluba koji je osnovan 19. listopada 1919. godine, a za prvoga predsjednika izabran je Julije Benešić. Tri godine kasnije, 9. prosinca 1922. godine, u Zagrebu je u tadašnjim prostorijama Društva hrvatskih književnika u Gundulićevoj 7 osnovano Poljsko-jugoslavensko društvo, preteča Društva za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom. Za predsjednika je izabran Fran Ilešić. Aktivnost Društva svodila se na davanje informacija o kulturnim zbivanjima u Poljskoj i organizaciju proslava poljskih narodnih blagdana. Godine 1936. mijenjaju se društvena pravila, a Društvo dobiva

ime Društvo prijatelja Poljske. Nakon toga aktivnost se društva pojačava organiziranjem redovitih sastanaka članova, tečajevima poljskoga jezika, predavanjima i priredbama. Aktivnost je Društva s početkom Drugoga svjetskog rata preorijentira na na pomoć poljskim izbjeglicama koje počinju stizati u Zagreb, odnosno u Hrvatsku. Osnovan je i poseban odbor kojemu je zadaća bila pomagati žrtvama napada na Poljsku, a na njegovu čelu našao se dr. Andrija Štampar. Ime društva 2. veljače 1940. mijenja se u Društvo prijatelja poljskog naroda, a predsjednik postaje dr. Nikola Andrić. Međutim, 25. srpnja 1940. godine banska vlast u Zagrebu zabranjuje Društvo prijatelja poljskog naroda. Predsjednik Društva Nikola Andrić umire 1942., a neke od članova Gestapo uhićuje. Krajem 1939. godine, nakon okupacije Poljske, osnovano je i Društvo prijatelja Poljske u Splitu.¹

Neposredno nakon Drugoga svjetskog rata odnosi između Jugoslavije i Poljske bili su vrlo intenzivni, Josip Broz Tito posjetio je Poljsku 1946. godine, a tada je potpisan i ugovor o međusobnoj suradnji. Već sljedeće, 1947. godine, potpisan je sporazum o poljsko-jugoslavenskoj privrednoj i znanstveno-tehničkoj suradnji. Poslije Drugoga svjetskog rata, 21. lipnja 1946. osnovano je u Zagrebu Društvo za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom, a za predsjednika je izabran monsijor Svetozar Rittig. Društvo je imalo svoje sjedište u Kamenitim vratima 3. Tada se ponovno održavaju tečajevi poljskoga jezika koje vode dr. Josip Hamm i prof. Julije Benešić. Organizira se i razmjena tiska i časopisa s poljskim društvima u Varšavi i u Krakovu, a održavaju se i književne večeri, koncerti poljske glazbe, predavanja, prikazivanje poljskih kulturnih i dokumentarnih filmova i slično. Zbornik „Današnja Poljska” Društvo objavljuje 1948. godine, što je bila i posljednja aktivnost jer je Rezolucijom Informbiroa prekinuta svaka daljnja kulturna suradnja Poljske i Jugoslavije, a samim time prestalo je i djelovanje Društva za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom (Hrvatska-Poljska, 2009, 57-62). Nakon 1956. godine dolazi do poboljšanih odnosa Jugoslavije i Poljske. Svjedočanstvo tome jest i ugovor o prijateljstvu između gradova Zagreba i Krakowa.

Ugovor o suradnji između gradova Krakowa i Zagreba potpisan je 1975. godine (Kale, 2015, 219). Predsjednik Skupštine Grada Zagreba Ivo Vrhovec dočekao je 2. travnja 1975. godine delegaciju grada Krakova na čelu s Jerzyjem Pekalom, predsjednikom grada Krakova. Delegacija je boravila u Zagrebu pet dana, a bilo je to prvo stvaranje veze između jednoga poljskog i jednoga jugoslavenskog grada nakon Drugoga svjetskog rata (Kale, 2015, 219). Svečanom je izjavom 1986. godine obilježena desetogodišnjica uspostave prijateljstva potpisivanjem Protokola o suradnji gradova prijatelja.² Veze između Jugoslavije i Poljske bile su vidljive i u sitnoj trgovini. Tako su Poljaci

¹ Hrvatski državni arhiv (HDA), fond 136, grupa VI, predmet 2.348, Društvo prijatelja Poljske u Splitu – pravila društva.

² <http://www.zgportal.com/o-zagrebu/gradovi-prijatelji/>

tržili u Zagrebu jeftinim proizvodima iz Poljske i SSSR-a, posebno na Dolcu i oko Glavnoga kolodvora, pa ih je milicija dovodila sudcu za prekršaje. Kako se čini, sudci su oštro kažnjavali te ilegalne preprodavače oduzimajući im robu, protjerujući ih iz zemlje i novčano ih kažnjavajući. Čini se da ih takve kazne nisu previše plašile budući da su i dalje dolazili i u sve većemu broju, pa se dnevno kažnjavalo i po 24 osobe iz Poljske. Najkonkurentnija roba bio je kristal iz Čehoslovačke, krzno, tekstil i razni kozmetički preparati, a ponekad i najrazličitije vrste tehničke robe (Kale, 2015, 219).

Broj i dinamika doseljavanja Poljaka u Hrvatsku između 1880. i 2011. godine

Prema popisu iz 1880. godine u Hrvatskoj je bilo tek 485 govornika poljskog jezika kao materinjeg. Slično je bilo i u popisu iz 1890. Pretežno se radilo o austrougarskim službenicima koji su bili zaposleni u administraciji i doseljenim trgovcima. Veći porast broja Poljaka vidljiv je u popisu iz 1910. godine kada se na područje novogradiškog i broskog kraja doseljavaju tzv. Galicijani (rimokatoličke i grkokatoličke vjeroispovijesti). Broj Poljaka raste i u periodu između dva svjetska rata što zbog visokog nataliteta poljskog stanovništva u Hrvatskoj, što zbog doseljavanja Poljaka i u tome periodu, iako znatno manje nego u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije. Nakon Drugog svjetskog rata broj Poljaka osjetno pada zbog iseljavanja Poljaka u Poljsku 1946. godine. Kasnije opadanje broja Poljaka može se objasniti ubrzanom asimilacijom poljskog seoskog stanovništva u Slavoniji u drugoj i trećoj generaciji. U popisima nakon 1971. sve veći broj Poljaka čine i doseljene Poljakinje koje čine predmet istraživanja u ovom radu. Tek u posljednjem popisu 2011. vidljiv je blagi porast broja pripadnika poljske nacionalne manjine nakon kontinuiranog pada koji je uslijedio nakon popisa 1931. godine. Tome porastu svakako su pridonijele i Poljakinje koje su doselile na područje Hrvatske u posljednjem desetljeću (2001-2011. godine), što pokazuju statistički podaci.

Tabela 1. Dinamika broja Poljaka u Hrvatskoj, 1880-2011.

Godina	1880	1890	1910	1921	1931	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2001	2011
Broj	485	450	2312	3077	4103	2308	1575	1151	819	758	679	567	672

Napomena: Godine 1880., 1890., 1910., 1921. i 1931. godine popisani su govornici poljskog jezika kao materinjeg, dok su od 1948. do 2011. popisani pripadnici poljske nacionalnosti u Hrvatskoj.

Izvor: Gelo, Crkvenčić, Klemenčić, 1998; Hrvatski državni arhiv, Državni zavod za statistiku, Stanovništvo, kutija 5, Stanovništvo prema vjeroispovijesti, kutija 7, Popis iz 1880., Stanovništvo prema vjeroispovijesti, kutija 10, Popis iz 1890., Stanovništvo prema vjeroispovijesti, kutija 11, Popis iz 1890., Stanovništvo prema materinjem jeziku, kutija 43, Popis iz 1921., Stanovništvo prema materinjem jeziku i vjeroispovijesti, kutija 55, Popis iz 1931., Stanovništvo prema vjeroispovijesti i materinjem jeziku.

Grafikon 1. Broj Poljaka u Hrvatskoj, 1880-2011.

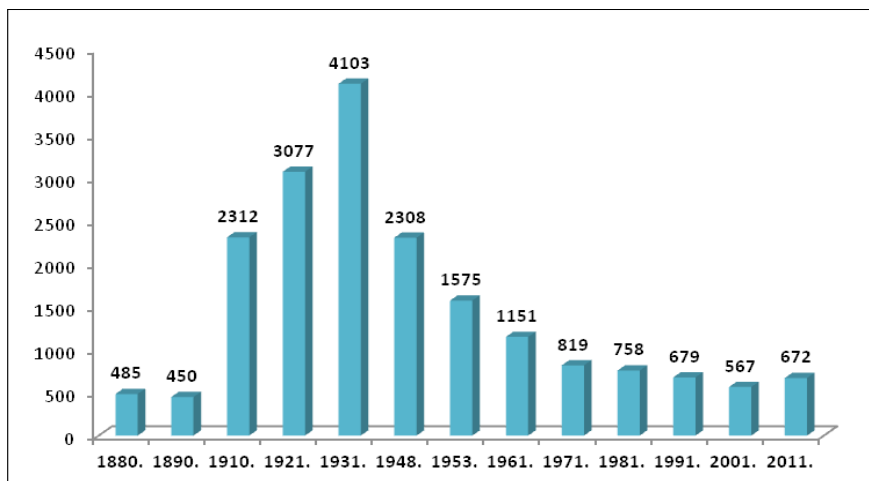

Tabela 2. Broj doseljenih iz Poljske prema zemlji rođenja (mjestu stanovanja majke u vrijeme rođenja), spolu i vremenu doseljenja, do 2011. godine³

	Spol	Ukupno doseljeni	Prije 1970	1970-2011	Nepoznato vrijeme doseljenja
Ukupno	Sv.	763	58	682	23
	m.	237	19	207	11
	ž.	526	39	475	12
Rodeni u Poljskoj					
	Sv.	522	38	462	22
	m.	97	9	78	10
	ž.	425	29	384	12
Ostale zemlje i nepoznato					
	Sv.	241	20	220	1
	m.	140	10	129	1
	ž.	101	10	91	-

Izvor: Državni zavod za statistiku – Republika Hrvatska

³ Za podatke o doseljenicima iz poljske i poljskim državljanima te osobama koje su rođene u Poljskoj (tabele III, IV, V, VI, VII i VIII zahvaljujem gospođi Grozdani Stolnik iz Državnog zavoda za statistiku.

Tabela 3. Stanovništvo Hrvatske rođeno u Poljskoj prema rezultatima popisa, 2011.

Spol	Ukupno
Ukupno	745
Muško	151
Žensko	594

Izvor: Državni zavod za statistiku – Republika Hrvatska

Tabela 4. Doseljeni iz Poljske prema državljanstvu i spolu, po godinama, 2011–2017.

	Doseljeni iz Poljske					
	Državaljani Poljske	Državljani Hrvatske	Ostali	Ukupno	m.	ž.
2011	34	4	1	39	13	26
2012	32	4	1	37	12	25
2013	55	2	-	57	22	35
2014	58	1	1	60	20	40
2015	74	6	1	81	38	43
2016	59	8	-	67	39	28
2017	52	9	5	66	32	34
Ukupno	364	34	9	407	176	231

Izvor: Državni zavod za statistiku – Republika Hrvatska

Tabela 5. Doseljeni iz Poljske prema zemlji rođenja, 2011–2017.

	Ukupno doseljeni	Poljska	Hrvatska	Ostalo
2011	39	38	-	1
2012	37	36	-	1
2013	57	53	2	2
2014	60	53	3	4
2015	81	72	6	3
2016	67	56	6	5
2017	66	53	8	5
Ukupno	407	361	25	21

Izvor: Državni zavod za statistiku – Republika Hrvatska

METODOLOŠKI PRISTUP

Za svakodnevicu i identitet nacionalnomanjinskih zajednica postoji sve veći interes i u znanstvenim krugovima. Kao što piše Suzana Leček (1996) „pojedinačne priče o djetinjstvu, radu, vjeri, obitelji i prijateljima, o onom

malom svijetu jednako anonimnih pojedinaca, u kojem se netko kretao, govore tek o njegovom/njenom životu”. Međutim, kada se prikupi nekoliko tih priča (uz uvjet da su ih ispričali pripadnici iste društvene skupine iz istoga zemljopisnog područja), one postaju ogledalo društvenih procesa u određenom periodu na određenom prostoru. U svojem sam istraživanju pokušao prikazati razloge migracija krajem dvadesetog i početkom dvadeset i prvog stoljeća iz Poljske u Jugoslaviju, odnosno Hrvatsku, probleme s kojima su se kazivačice prilikom doseljavanja u Jugoslaviju/Hrvatsku susretale i oblike i načine očuvanja nacionalnog identiteta poljskih žena u Hrvatskoj. Istraživanje je najvećim dijelom zasnovano na metodi usmene povijesti,⁴ odnosno na razgovorima vođenim sa Poljakinjama koje su doselile radi braka između 1970. i 2002. godine. Unatoč tome što ova metoda ima već poznate slabosti, ona je u principu nezamjenjiva za proučavanje povijesti manjinskog stanovništva o kojem nema mnogo arhivskog gradiva.

Mora sam pritom kreirati jasna pitanja i postaviti ih u logičan sklop. Pri ispitivanju susreo sam se s brojnim problemima poput problema nepouzdanosti sjećanja, prilagođavanja onome što ispitivač očekuje, selekcije pitanja i odgovora, ali i s problemima etičke prirode (poput zalaženja u intiman život pojedinca).

Osim polustrukturiranih dubinskih intervjua s Poljakinjama proveo sam i istraživanje u Hrvatskom državnom arhivu i Državnom zavodu za statistiku.

Tijekom 2016., 2017. i 2018. godine obavljeno je deset intervjua s 10 Poljakinja koje su u drugom i u trećem migracijskom valu pristigle u Hrvatsku. Na temelju urađenih intervjua bilo je moguće donijeti određene zaključke o vrsti ove migracije, odnosno o načinu snalaženja pripadnica poljske nacionalne manjine u Jugoslaviji, tj. kasnije u Hrvatskoj. Na temelju dubinskih intervjua obavljenih s pripadnicama poljske nacionalne manjine u Zagrebu i u Zadarskoj županiji donosimo informacije o posljednjemu migrantskom valu Poljaka u Hrvatsku.⁵ Ispitanicama, koje su uglavnom bile uključene u neku od poljskih udruga u Hrvatskoj, postavljena su sljedeća pitanja:

⁴ Metoda usmene povijesti najčešće se definira kao oblik povijesno-istraživačke prakse, tj. kao bilježenje, čuvanje i interpretacija povijesnih informacija utemeljenih na osobnim iskustvima i mišljenjima govornika, tj. postupak smišljenog audio ili audiovizualnoga bilježenja osobnih viđenja događanja ili osobnog iskustva. Predmet usmene povijesti pojedinci su ili grupe koji su do sada bili odsutni ili nevidljivi u kolektivnoj povijesti, a sada postaju predmetom povijesnih istraživanja te takva povijest postaje prigodom za promišljanje što to zaista čini povijesno znanje.

⁵ Obavljeni su razgovori s 10 kazivačica. T. M. S., r. 1943., Miechowice; J. W.W., r. 1946., Korniaktów; M. S. M., r. 1955., Wátuz; J. M., r. 1980., Szczecin; B. Z. V., r. 1950., Starachowice; I. G., r. 1964., Koszalin; M. D., r. 1969., Lidzbark; W. L., r. 1939., Hajnowka; K. S., r. 1957., Suwałki; B. K. S., r. 1947., Tczew. Kazivačice su autoru dale suglasnost da se njihovi intervjui objave.

- Ime i prezime, godina rođenja i mjesto rođenja;
- Čime ste se bavili u Poljskoj i kakav je bio vaš socijalni položaj ondje?
- Koliko ste obrazovani (koju ste školu završili)?
- Koji su bili razlozi napuštanja Vaše domovine i kada je to bilo?
- Koji su bili razlozi dolaska upravo na područje Hrvatske (Jugoslavije)?
- S kojim ste se problemima susreli pri dolasku u Hrvatsku (Jugoslaviju), odnosno kako ste primljeni u Hrvatskoj (Jugoslaviji)?
- Čime se bavite u Hrvatskoj i kakav je sada Vaš život?
- Jeste li došli zajedno s čitavom obitelji ili s nekim članovima Vaše obitelji, ili ste došli sami?
- Boravite li stalno u Hrvatskoj ili je Vaš boravak tek privremen?
- Odlazite li u Poljsku i koji su razlozi Vašega odlaska onamo?
- Jeste li se u Hrvatskoj okupili u neko društvo ili udruženje Poljaka i koji su Vaši razlozi pristupanju tome društvu?
- Na koji način čuvate identitet u Hrvatskoj?

Ispitanice nisu bile dužne odgovoriti na sva pitanja. Na temelju dobijenih odgovora moguće je oprezno donijeti određene zaključke o *položaju ispitanica u Poljskoj i motivima odlaska u Jugoslaviju, o doživljaju, prvim dojmovima i snalaženju, kao i očuvanju poljskog nacionalnog identiteta u novoj sredini.*

REZULTATI I DISKUSIJA

Položaj ispitanica u Poljskoj i njihov odlazak u Jugoslaviju

U vrijeme komunističkoga sustava u Poljskoj iseljavanje iz te zemlje bilo je ograničeno. Naime, za izlazak iz Poljske trebalo je imati posebne dozvole i razloge. Stoga poljskih emigranata nakon Drugoga svjetskog rata nije bilo onoliko mnogo kao u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije ili u međuratnom periodu. Ispitanice su u Poljskoj završile različite studije, a neke su od njih bile čak i zaposlene, ali su se zbog veze s jugoslavenskim, a kasnije hrvatskim državljanima preselile u Jugoslaviju. Iznošenje životnih priča kazivačica govori nam i o nastanku veza s jugoslavenskim, kasnije hrvatskim prostorom, odnosno načinima na koji su se ispitanice snašle nakon doseljavanja. Ispitanice s kojima su vođeni razgovori doselile su se uglavnom između 1970. i početka trećega tisućljeća.

W. L. rođena je 1939. na krajnjem sjeveroistoku Poljske, u mjestu Hajnowki. Otac je bio željezničar, a majka domaćica. Uz roditelje obitelj se sastojala od još dva brata i jedne sestre. Kazivačica je prvo završila gimnaziju, a potom je u Warszawi bila zaposlena u Institutu za geodeziju i geografiju.

Nakon prvoga radnog mjesta dobila je zaposlenje u poduzeću koje se bavilo vanjskom trgovinom. Pripremala je sajmove i izložbe koji su bili reklama za njezino poduzeće. Kada je treći put došla u Jugoslaviju, upoznala je supruga te se za njega udala 1972. godine. Za razliku od ostalih ova je kazivačica dolazila poslovno u Jugoslaviju prije upoznavanja supruga.

T. M. S. rođena je u Miechovicama 1943. u obitelji koja se bavila trgovinom. Poslije srednje škole zaposlila se i paralelno studirala. Završila je Ekonomski fakultet u Katowicama, u industrijski najrazvijenijemu dijelu Poljske. Još u vrijeme studija dobila je posao. Svojega budućeg supruga, podrijetlom iz okolice Gračaca u Lici, upoznala je 1970. godine. Da bi mogla otići na godišnji odmor u Jugoslaviju, morala je dobiti pozivno pismo, a još je veći problem bio dobivanje putovnice koja je bila stalno deponirana na miliciji. Uz iscrpno ispitivanje moralo se dostaviti i potvrdu poslodavca. Nakon povratka s godišnjega odmora putovnica se vraćala u miliciju. Kao i druge kazivačice imala je velikih problema pri izlasku iz Poljske koja je u to vrijeme bila u zoni utjecaja SSSR-a.

J. W. W. rođena je 1946. u jugoistočnoj Poljskoj, nedaleko od ukrajinske granice, u kraju koji je nekada pripadao austrougarskoj Galiciji. Nakon završene gimnazije otišla je u Krakow na studij. Studirala je na Jagelonskom sveučilištu slavistiku i polonistiku. Na prvoj godini studija (1965.) upoznala je svojega budućeg supruga koji je došao kao student filozofije i komparativne književnosti s Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, s još sedmero kolega na studentsku razmjenu. Zahvaljujući brojnim pismima i kontaktima s jugoslavenskim prijateljima, brzo je izvanredno naučila hrvatski jezik. Ova je kazivačica na studiju upoznala svojeg supruga. Studentske razmjene su u vrijeme nakon otopljanja odnosa između SSSR-a i Jugoslavije 1956. godine postale učestale između Poljske i Jugoslavije.

M. S. M. rođena je u Walczu u sjevernoj Poljskoj 1955. godine. Tijekom školovanja selila se s čitavom obitelji po Poljskoj. U Wrocławu je završila Ekonomski fakultet. S budućim suprugom upoznala se na izletu u Mađarskoj za vrijeme studija. Tri godine nalazila se s budućim suprugom u Mađarskoj i Poljskoj, a preko ljeta dolazila je u Jugoslaviju. Godine 1980. vjenčala se u Poljskoj te je odmah sa suprugom preselila u Jugoslaviju. Upoznavanje s budućim supruzima u trećoj zemlji (dakle izvan Jugoslavije i Poljske) bilo je također među kazivačicama uobičajeno.

B. Z. V. rođena je 1950. godine u malome industrijskom gradu Starachowicama, poznatom po vojnoj industriji nedaleko od Kielca, u radničkoj obitelji. Nakon završetka srednje škole živi u rodnoj kući s bratom. Zapošljava se u pošti gdje počinje raditi kao službenica. Nakon kratkoga vremena preko zavoda za zapošljavanje dobiva ponudu za rad u Čehoslovačkoj u Pragu. U Pragu je upoznala supruga podrijetlom iz

Zagreba. Budući suprug dosta je dobro vladao poljskim jezikom jer je u Zagrebu komunicirao s izlagačima iz Poljske na Zagrebačkom velesajmu.

K. S. rođena je 1957. u mjestu Suwałki. „Otac je bio urar, društveno angažiran. Majka je bila krojačica i radila je povremeno, a s obzirom na to da su imali petero djece, majka je uglavnom brinula o nama.” U srednjoj školi K. se počela dopisivati s jednom djevojkom iz Zagreba. „Dopisivale smo se na engleskom, a dopisivanje je započelo zahvaljujući jednom kolegi koji je donio mnogo adresa iz nekog časopisa. Uspjela sam nakon mature 1976. dobiti putovnicu da posjetim djevojku s kojom sam se dopisivala koja se u međuvremenu preselila iz Zagreba u Beograd. To je bio moj prvi doticaj s inozemstvom. Na kolodvoru u Warszawu nisam uspjela nabaviti rezervaciju za Beograd, pa sam odustala od daljnjeg putovanja. Jedan mi je dečko prišao i rekao da putuje u Jugoslaviju te je ponudio svoje društvo i pomoć. Pet minuta prije polaska vlaka povukao me u vlak i ja sam bez rezervacije, bez deviza, pomalo zbunjena i uplašena otpočela put u Jugoslaviju. Bio je to moj kasniji suprug.”

M. D. rođena je 1969. u mjestu Lidzbarku u Mazuriji nedaleko od Baltičkoga mora. Nakon završene osnovne i srednje škole željela je postati kozmetičarka. Otišla je u Warszawu, ali nije uspjela upisati željenu školu. Nakon toga dobila je ponudu za posao u Čehoslovačkoj i ondje je otišla 1989. godine. „Radila sam u tvornici zajedno s još trideset Poljakinja. Nakon godinu dana 1990. upoznala sam na jednom izlasku budućeg supruga koji je bio iz Zagreba i radio je preko jedne građevinske tvrtke u Čehoslovačkoj.” Prvi dolazak u Hrvatsku bio je za Božić 1990. Međutim, dolazak budućega supruga u tadašnju Poljsku bio je znatno otežan. „On nije mogao normalno doći preko granice. Ja sam mu morala srediti papire.” Ipak, M. ističe kako je mnogo kompliciranije bilo dobiti papire za nju i za njezin dolazak u Jugoslaviju. „Crveni je pasoš ipak mnogo više omogućivao.” S budućim suprugom M. je govorila češkim jezikom.

J. M. rođena je 1980. u Szczecinu u sjeverozapadnoj Poljskoj. Ondje je završila Pomorski fakultet. Nakon završenoga fakulteta otišla je u Sjedinjene Američke Države u okviru studentske razmjene. Imala je priliku zaposliti se u Americi u svojoj struci. Tamo je upoznala budućega supruga. Od 2002. godine počela je odlaziti u Hrvatsku, a budući je suprug počeo dolaziti u Poljsku. Budući je suprug u to vrijeme živio u Zagrebu.

Iz intervjua je potpuno jasno da su žene iz Poljske pristigle u Hrvatsku, odnosno Jugoslaviju uglavnom zbog zasnivanja obitelji. Ispitanice potječu iz obitelji koje su podrijetlom ravnomjerno raspoređene u svim dijelovima Poljske, a iz iskaza je vidljivo da su dolazile od 1970. godine do 2002. godine. Činjenica je da niti u jednom trenutku u svim promatranim slučajevima nije dolazilo u obzir da se obitelj s jugoslavenskim državljanima zasniva

u Poljskoj, već je kod svih brakova od početka bilo određeno kao mjesto življenja Hrvatska, odnosno Jugoslavija. Činjenica je da je tadašnja Poljska bila znatno siromašnija od Jugoslavije te da su političke okolnosti u kojima se poljska država nalazila tada bile znatno teže od položaja nesvrstane Jugoslavije koja je imala blaži socijalistički režim od ruskog oblika komunizma koji je bio prisutan u Poljskoj. Konzervativni oblik shvaćanja braka kako u Poljskoj, tako i u Jugoslaviji odredio je također činjenicu da su žene dolazile živjeti kod supruga, odnosno da su obrnute situacije bile vrlo rijetke. Gotovo su sve žene bile visoko obrazovane, a jedan dio njih uspio je nastaviti karijeru u Hrvatskoj. Jedan dio ispitanica su svoje buduće partnere upoznale izvan Poljske, u tadašnjoj Čehoslovačkoj, u Mađarskoj i SAD-u, no većina ih se upoznala u Poljskoj. Tek je jedna kazivačica prvo pristigla u Jugoslaviju, a potom upoznala budućeg supruga. Upoznavanje kazivačica i budućih supruga odvijalo se na poljskom, češkom, engleskom, ruskom i njemačkom jeziku, a vidljivo je iz iskaza da su kazivačice prije stalnog preseljenja na područje Hrvatske odlazile u posjete svojim budućim supruzima u Jugoslaviju/Hrvatsku kao što su i oni odlazili njima u Poljsku. Odlasci u Poljsku i Jugoslaviju u vrijeme socijalizma bili su često vrlo otežani, posebno Poljakinjama u Jugoslaviju.

Doživljaj Jugoslavije/Hrvatske, prvi dojmovi i snalaženje u Jugoslaviji/Hrvatskoj

Dolazak kazivačica u Jugoslaviju/Hrvatsku nakon sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća možemo svrstati u dva vremenska intervala, od 1970-1990. godine, i od 1990-2006. godine.

Gotovo u svim slučajevima dolasci su, dakle, bili motivirani vezom s hrvatskim državljaninom. Međutim, radilo se o dolasku u različite sredine i u različita vremena. Žene koje su dolazile u Jugoslaviju smatrale su da dolaze na bolje, dok su žene koje su se udale u periodu nakon osamostaljenja Hrvatske, a posebno nakon 2000., dolazile su u zemlju s lošijim ekonomskim standardom od Poljske.

Prva je u Jugoslaviju došla **J. W. W.** Nakon završenoga studija i vjenčanja stala je pred odlukom živjeti u Poljskoj ili u Jugoslaviji. Budući da je suprug bio novinar i nije mogao dobiti posao u Poljskoj, a rodio se i sin, odlučila se na preseljenje u Jugoslaviju, gdje je stigla 30. rujna 1970. godine. U Zagrebu su se rodile još tri njihove kćeri. Sva djeca dobro govore poljski jezik. Suprug se s trideset i dvije godine teško razbolio, pa je kazivačica mislila da će se morati vratiti s djecom u Poljsku. „Bila sam bez posla i bez stana u stranoj zemlji...” Suprug je ozdravio, a kazivačica je pronašla posao u novootvorenome Generalnom konzulatu Republike Poljske u Zagrebu. „Zbog dobrog poznavanja hrvatskog jezika svi su me dobro prihvaćali.”

Tri mjeseca nakon nje u Jugoslaviju je došla **T. M. S.** „Uz sve prepreke vjenčala sam se u Zagrebu 30. prosinca 1970.” Jugoslavija i Zagreb i okolica T. su se činili toplima, punim svjetlosti i sunca. „Kod nas je bilo puno dima, pa mi se činilo da sam došla u raj.” T. je kao strankinja bila svima zanimljiva, a prijatelje svojega supruga prisvojila je kao svoje. Dok nije naučila hrvatski jezik, s mužem je komunicirala na ruskome. Pri traženju posla u Zagrebu prepreka je bila neposjedovanje jugoslavenskoga državljanstva, pa je T. bila prisiljena na odricanje od poljskoga državljanstva i primitak jugoslavenskog državljanstva. Poljsko državljanstvo T. je vratila kada su se promijenili uvjeti. Godine 1973. zapošljava se u Autocentru gdje je radila dvadeset godina do umirovljenja. Njezina joj je prva financijska direktorica rekla: „Valjda ćemo i od Vas nešto naučiti.” Zbog potrebe za brzim svladavanjem hrvatskoga jezika s djecom je T. komunicirala na hrvatskome jeziku, a manje na poljskome jeziku. U široj obitelji govorilo se poljskim jezikom, pa djeca razumiju i taj jezik.

W. L. došla je u Jugoslaviju 1972. godine. „Dolazak u Zagreb bio je pomalo razočaravajući. U Novom Zagrebu tada su bile dvije zgrade. Ljudi su me ipak jako lijepo primili, pa sam mogla razgovarati i stekla sam brojne prijatelje. Standard je bio mnogo viši, nego što je bio u Poljskoj. Jugoslaveni su bili bogataši prema nama Poljacima. Osjećala se razlika. Ljudi su mogli putovati okolo, plaće i mirovine su bile odlične. U Warszawi su Jugoslaveni ponižavali Poljake. Kupovali su sve, bahati su bili, a mi smo bili siromasi. Stav prema Poljacima bio je kao da su svi s Jakuševca, odnosno da su svi preprodavači i šverceri. Ljudi na selu u Jugoslaviji bili su jako gostoljubivi. Suprug je dobro zarađivao, pa na početku nisam radila. Usavršavala sam engleski, a potom sam se prijavila za vodiča u Warszawu i na taj način počela surađivati s Generalturistom. Na početku nisam imala državljanstvo. Otišla sam u Sloveniju i ondje tražila posao u Globturu. Dobila sam posao u njihovom predstavništvu u Zagrebu i ondje radila 18 godina.”

B. Z. V. došla je u Jugoslaviju 1975. „S prstenom je došao u Poljsku, a budući da je bio strani državljanin, trebalo je relativno mnogo vremena da se dobije odobrenje za vjenčanje.” Nakon vjenčanja u Poljskoj odselili su u Zagreb. Doselili su u jedno novozagrebačko naselje. Nakon dvije godine B. se zaposlila. Budući da je imala stalno prebivalište, nije imala problem raditi na, kako kazuje, „poljski pasoš”. Njezinih dvoje djece služi se poljskim jezikom.

K. S. bila je oduševljena bogatstvom Jugoslavije kada je prvi put došla 1976. godine. „Sve što smo mi nabavljali za devize u Poljskoj, postojalo je u svakom dućanu u Jugoslaviji.” Nakon studiranja u Poljskoj na Katoličkom lubelskom sveučilištu u Lublinu na Odsjeku filozofije i zaštite okoliša, K. se udala 1980. godine. Obranu magisterija K. je imala u prosincu 1981., u vrijeme kada je upravo nastalo ratno stanje u Poljskoj. Budući da je zavlдалo ratno stanje, K. se morala vratiti u rodni grad i nisu je puštali

suprugu u Jugoslaviju. Nakon što je suprug gospodarskom razmjenom uspio doći u Poljsku, K. su, tada već trudnu s prvim djetetom, pustili u veljači 1982. u Jugoslaviju s putovnicom u jednome smjeru. „Došla sam u Zagreb u lošije uvjete nego što su bili u Poljskoj. Kupili smo malu kućicu na Kajzerici na kredit.” K. je dobila posao u tvrtki u kojoj joj je bio zaposlen i suprug – „Bratstvu”, tvornici za obradu drva. Početkom devedesetih tvrtka u kojoj je radila počela je propadati, pa je kazivačica sama dala otkaz. Zbog ratnih okolnosti koje su zavladale 1991. godine, K. i njezin suprug zajedno s djecom spakirali su stvari i krenuli u Poljsku. „Međutim, kako se suprug nije vidio u Poljskoj, nismo prešli granicu. Nakon rata 1995. dobila sam posao u V. gimnaziji kao predavač etike na svega godinu dana, a 1994. osnovali smo svoju tvrtku.” Od 2007. do 2015. K. je bila zaposlena u poljskoj ambasadi. U kući s djecom govori poljskim jezikom.

M. S. M. prisjeća se kako je, kada se 1980. doselila u Veliku Goricu, bila svima zanimljiva. „Gledali su me visoka. Za njih su Poljaci bili oni koji prodaju na placu, kao da sam drugog reda. Kasnije se to izmijenilo kada smo mi postali relativno bogata zemlja u Europskoj uniji.” M. je tražila posao četiri godine otkad se doselila u Jugoslaviju. Čak je i upisala tečaj hrvatskoga jezika u Školi stranih jezika u Varšavskoj da bi lakše našla posao, ali je sve do danas bez posla. M. je svojega sina naučila poljski te ga je slala u poljsku školu.

M. D. prisjeća se svojega prvog posjeta Zagrebu: „Moj prvi dolazak u Zagreb za Božić 1990. bio je prekrasan. Svi su bili ljubazni prema meni, svi su se željeli družiti sa mnom.” Tek u travnju 1992. M. je došla na dulje vrijeme u Zagreb – na tri mjeseca. Prilikom povratka u Poljsku prolazila je kroz Prag i ondje se umjesto češkoga koristila hrvatskim jezikom. „Tek 1994. odlučili smo se za brak. Napravili smo dvostruko crkveno vjenčanje zajedno s mojom sestrom u Poljskoj, a potom civilno u Zagrebu.” Tek 6. veljače 1995. M. se preselila u Zagreb. „U Zagrebu mi nije bilo teško. Sve je to bilo slično. Nakon dolaska zatražila sam državljanstvo. Policajci su dolazili kontrolirati živim li stvarno u Hrvatskoj ili želim dobiti papire preko fiktivnoga braka.” Domovnicu je M. dobila tek nakon pet godina i platila ju 1500 kuna. „Suprug je izvrsno naučio poljski, a mene je naučio hrvatski jezik. U Zagrebu nikada nisam doživjela nikakvu neugodnost na nacionalnoj osnovi. Uvijek su me sa simpatijama gledali.” M. je posao našla u veleposlanstvu.

J. M. doselila je 2006. Sa suprugom je isprva razgovarala na engleskom jeziku. „Zagreb me podsjećao na velegrad sličan poljskim gradovima, ali Zadar, u koji sam doselila, bio je sasvim nešto drugo. Bio je to drukčiji ambijent, vegetacija, toplina. Grad mi se učinio bogatim, malo egzotičnim.” J. se suočila s puno formalnosti i papirologije pri rješavanju statusa stalnoga boravka. Trebalo joj je, kako kazuje, „milion potvrda za boravak”, a potvrdu za stalni boravak i državljanstvo dobila je tek pet godina nakon doseljenja u

Zadar. Vrlo brzo nakon doseljenja J. je dobila posao, prvo kao konobarica u jednom hotelu, a potom kao recepcionarka. Problemi s jezikom nestali su vrlo brzo pomoću razgovora sa suprugom, suprugovim prijateljima i svekrvom, ali i čitanjem novina i gledanjem televizije. Gosti u hotelu u kojemu je radila mislili su da je podrijetlom iz nekoga drugog dijela Hrvatske. S djecom govori poljskim jezikom.

Kazivačice napominju da nisu bile razočarane dolaskom u Hrvatsku, odnosno da je životni standard u tadašnjoj socijalističkoj Jugoslaviji bio na mnogo višem nivou od standarda u tadašnjoj Poljskoj. Kazivačice ističu da je veliki problem predstavljao odlazak iz Poljske koji je bio povezan s brojem provjerama i ispitivanjima te na kraju dozvolama koje su ispitanice trebale dobiti prije odlaska iz Poljske. Kazivačice koje su pristigle u Zagreb nisu osjećale veliku razliku u životnoj sredini. Ispočetka je problem predstavljala jezična barijera, ali je i ona vrlo brzo nestala. Naime, Poljakinje koje su pristigle u Hrvatsku najčešće nisu imale prilike razgovarati na poljskom jeziku s drugim pripadnicama ili pripadnicima poljske nacionalne manjine budući da u vrijeme socijalizma još nisu postojala udruženja Poljakinja i Poljaka. Stoga su putem televizije, radija, tiskovina, knjiga te ponajviše u razgovorima sa svojim supruzima, njihovim obiteljima i prijateljima ubrzano naučile hrvatski jezik. Ispitanice ističu da nisu doživljavale neugodnosti na temelju nacionalne pripadnosti te da su uglavnom promatrane sa simpatijama i zanimanjem. Problemi su se najčešće odnosili na rješavanje dozvola za boravak, dozvola za rad i državljanstvo kao i povremene policijske kontrole koje su provjeravale da li se radi o fiktivnom braku s jugoslavenskim državljanima. Najveći dio ispitanica uspjele su pronaći zaposlenje. Jedan dio njih je to ostvario u Generalnom konzulatu, a kasnije u Veleposlanstvu Republike Poljske u Zagrebu dok su ostale pronašle zaposlenja u raznim tvrtkama od kojih su neke propale devedesetih godina prošloga stoljeća. Njihova zaposlenja najčešće nisu odgovarala njihovom obrazovanju i stručnoj spremi, ali su na taj način uspijevale ostvariti socijalne kontakte i poboljšati kućni budžet.

Očuvanje poljskog nacionalnog identiteta

Očuvanje identiteta Poljakinje u Hrvatskoj održavaju putem sudjelovanja u različitim društvima. Udruga „Mikołaj Kopernik” u Zagrebu osnovana je 16. veljače 1990., a bila je to prva poljska kulturna udruga osnovana u Jugoslaviji nakon Drugoga svjetskog rata. Njezina djelatnost prema statutu obuhvaća njegovanje poljskih nacionalnih i kulturnih tradicija, njegovanje poljskoga jezika putem održavanja tečajeva za djecu i mladež, organiziranje proslava poljskih nacionalnih blagdana, susreta, predavanja, kulturnih priredbi i drugo. Udruga je od 2002. godine članica Europske unije zajednice

Poljaka te od 2003. Dijaspore Poljaka svijeta. U svibnju 2012. Udruga je brojila 77 članova. Na čelu udruge bila je 1990–1991. Jolanta Wi ckowska-Matić, potom Walentyna Lončarić (1991–1998.), Lidia Cieślińska-Živčić (1999. – 2000.), Walentyna Lončarić (2000. – 2006.), Krystyna Simić (2006–2007.), Petar Zavacki, Walentyna Lončarić (2008–2010.), Jolanta Sychowska-Kavedžija (2010–2014.), a sadašnja je predsjednica Barbara Kryžan-Stanojević (2014-) (Kale, 2015, 221–222). Walentyna Lončarić je još u vrijeme socijalizma tražila način kako da se Poljaci u Hrvatskoj organiziraju. „Još sam u vrijeme dok sam bila zaposlena u Globturu tražila Poljake. Tako sam upoznala tri kolegice koje su bile podrijetlom iz Poljske i otišla s njima na kavu. U konzulatu sam susrela ministra vanjske trgovine koji je postao konzul, a s kojim sam surađivala dok sam još živjela u Poljskoj. Na jednom sastanku kod generalnoga konzula 1989. godine tražila sam mogućnost da stvorimo jednu grupicu u koju ćemo učlaniti i nas i djecu. Dugo smo vremena razmišljali tko bi nam mogao biti patron udruge, pa smo se najzad odlučili za Mikołaja Kopernika, astronoma kojim se svi ponose. U Jugoslaviji smo bili registrirani kao udruga od 1990. godine. Udrugu sam vodila osamnaest godina. Od početka smo imali sponzore koji su nas podupirali. Uz pomoć konzula našli smo prostor za djecu, pa su djeca mogla učiti i poljski jezik. Tako je počelo dolaziti i sve više žena i članova njihovih obitelji. Godine 2003. dobili smo prostor na Gornjem gradu. Ondje smo se družili i svaka od kolegica pokazala je svoje sposobnosti. Organizirali smo i omladinsku sekciju, a pojedinci su iz omladinske sekcije organizirali i koncerte i plesnu grupu. Udruga je organizirala i poljske mise u crkvi svete Katarine na Božić i na Uskrs na Gornjem gradu, a u vrijeme rata pomagali smo i poljskim vojnicima u UNPROFOR-u. Naši odnosi s veleposlanstvom bili su odlični. Oni su nam početka dali i prostor za sastajanje, a čitavo su vrijeme bili uz nas. Suradivali smo i s odjelom polonistike, a kod nas su studenti dolazili posuđivati literaturu koju smo mi dobivali od Matice poljske. Od samih smo početaka izdavali Bilten koji je na početku bio pisan na pisačoj mašini jer kompjutera nije bilo. Časopis ‘Kopernik’ danas je zaveden i u poljskim i u hrvatskim bibliotekama.” Sadašnja predsjednica Barbara Kryžan-Stanojević nakon odlaska u mirovinu počela je intenzivno raditi u Poljskoj kulturnoj udruzi „Mikołaj Kopernik”. Dugogodišnje iskustvo rada u krugu poljske dijaspore (u udruzi je od samoga početka–već 26 godina) opravdava neke zaključke. Predsjednica Udruge ističe kako postoje dvije tendencije u Udruzi–jedna sklonija tradicionalnom shvaćanju uloge poljske dijaspore–njegovanje tradicionalnih vrijednosti poput domovine, vjere, rodoljublja u malo uzvišenom smislu. Druga tendencija vodi shvaćanju misije poljske dijaspore u prikazivanju svijetu Poljske kao snažne, lijepe, suvremene i moderne zemlje s bogatom zanimljivom kulturom. Naravno, ove se dvije tendencije preklapaju.

Žene s kojima su vođeni razgovori, a koje su s područja grada Zagreba i najbliže okolice sudjeluju u Vokalnoj grupi „Wisła” koja je jedna od sekcija društva „Mikołaj Kopernik”. Održavanje međusobnih kontakata iznimno im mnogo znači jer na taj način čuvaju vlastiti nacionalni identitet. Prije svega razgovor na poljskome jeziku te putovanja u Poljsku omogućavaju održavanje očuvanja nacionalnoga identiteta i nakon više desetljeća života izvan domovine. Sve žene kazuju kako se njihovi razgovori vode na poljskom, ali kako vrlo često prelaze na hrvatski jezik budući da već dugo žive u Hrvatskoj.

Dakako, i u drugoj generaciji, pa i u trećoj generaciji pokušava se očuvati znanje poljskoga jezika. Jedan dio djece i unuka mojih ispitanika odlazio je na poljsku školu koja se održava svake subote. Poljska škola u Zagrebu postoji od 1992. godine—na početku kao škola poljske manjine pri Poljskom kulturnom društvu „Mikołaj Kopernik”, 2005. godine prerasla je u Poljsku dopunsku školu pri Veleposlanstvu Republike Poljske u Zagrebu. Škola provodi dopunski program obrazovanja za osnovnu školu i tzv. gimnazijum (prema poljskome sustavu gimnazijum obuhvaća 7., 8. i 9. razred osnovne škole) sukladan novomu temeljnom programu Pravilnika poljskoga Ministarstva nacionalne edukacije u vezi organizacije obrazovanja djece poljskih državljana koji privremeno borave u inozemstvu na dan 31. kolovoza 2010. godine. Istovremeno škola vodi predavanja u vrtiću i predškolskom razredu koje financijski podupire Predstavnicu poljske nacionalne manjine Grada Zagreba. Poljska dopunska škola pri Veleposlanstvu Republike Poljske u Zagrebu održava nastavu u unajmljenoj zgradi Centra za odgoj i obrazovanje „Slava Raškaj”. Svake se subote u školi održava nastava u 6 razreda. Učenici također mogu koristiti sportsku dvoranu i školsko dvorište. Na nastavi sudjeluje 53 djece, u vrtiću 8, a u predškolskom razredu 5 djece. Kako su u dogovoru s hrvatskim Ministarstvom obrazovanja i sporta dogovorili da se nastava u poljskoj školi priznaje kao nastava prema C modelu, učenicima iz poljske škole upisuje se i u obične svjedodžbe kao poseban jezik poljski i ocjena iz toga predmeta. U svrhu podupiranja aktivnosti poljske škole specijalno je stvoreno Poljsko prosvjetno društvo u kojemu aktivno djeluje oko 20 osoba.

I u Primorsko-goranskoj županiji u Rijeci djeluje društvo „Fryderyk Chopin” koje vodi Jolanta Čar. Prema kazivanju Walentyne Lončarić, zagrebačka udruga „Mikołaj Kopernik” pomogla je osnivanju udruge u Rijeci. Poljska kulturna udruga „Fryderyk Chopin” djeluje na području Rijeke od 2000. godine. U Udruzi djeluje 36 članova. U prostorijama Udruge organizira se mala škola poljskoga jezika, a jednom mjesečno ugošćuje se i konzulat Veleposlanstva Republike Poljske u Hrvatskoj, koji obavlja svoju

djelatnost.⁶ Udruga popularizira poljsku kulturu i umjetnost te organizira koncertne izvedbe Chopina, izložbe slika i festivale poljskoga filma. Povodom stote obljetnice smrti Stanisława Witkiewicza i stotinu tridesete obljetnice rođenja Stanisława Ignacyja Witkiewicza-Witkacija organizirane su dvije predstave u izvedbi Teatra „Ignacyj Witkiewicz-Witkacy” iz Zakopana u Lovranu te izložba o umjetnosti Zakopana S. Witkiewicza u Opatiji. Također je u Vili Atlanti otvorena i spomen-ploča o boravku Stanisława Witkiewicza na Kvareneru. U hotelu tvrtke „Polmot” Poljska je udruga otvorila i izložbu fotografija o ocu i sinu Witkiewiczima. Godine 2016. Udruga je sudjelovala u objavljivanju knjige *Grof Ignacy Karol Korwin-Milewski-neobična ličnost*.

U Osijeku je u svibnju 2012. godine osnovana udruga „Wisła” koja okuplja oko 60 članova, što pripadnika poljske nacionalne manjine, što članova njihovih obitelji. Isprva je udrugu vodio Bogusław Zajęc, a od kraja 2012. godine. Udrugu vodi Adrijana Jurilj. Poticaj za okupljanje dali su konzul Republike Poljske u Hrvatskoj i Walentyna Lončarić, Predstavnica poljske nacionalne manjine Grada Zagreba.⁷ Poljska udruga „Wisła” organizirala je 2016. godine. Tjedan poljske kulture u Osijeku, sudjelovala je na Uskršnjem sajmu u Osijeku, sudjelovala je u organizaciji gostovanja poljskih umjetnika i književnika u Slavoniji, organizirala je izložbe u Osijeku (2014. godine izložba *Tragovima Papinih djela*), organizirala je proslavu Božića, Uskrsa i Dana neovisnosti Poljske u Osijeku za članove Udruge te je sudjelovala u organizaciji 47. Valpovačkog ljeta na kojoj su bili prisutni i poljski reemigranti iz Boleslavca.

Udruga „Polonez” djeluje u Kaštel Starome od 2007. godine. Velika zasluga za ideju osnutka organizacije „Polonez” pripada gospođi Halini Borowieckoj-Dražin. Ona je bila i prvi predsjednik te Udruge. U srednjoj Dalmaciji živi oko 200 Poljaka, a udruga broji 60 članova. Većina Poljaka živi u Splitu, Trogiru, Kaštelima, Solinu i na otoku Braču. Od 2014. godine u Splitu djeluje također Poljska škola.⁸ Danas je predsjednica Udruge Ewa Kaštelan. Udruga je sudjelovala u organiziranju izložbe „Poljski tragovi u Dalmaciji” u Etnografskom muzeju u Splitu (2017.), zatim u organizaciji izložbe „Skulpture od kamene soli” u Europskom domu u Splitu (2011.), u organiziranju radionice izrade tradicionalnih uskrasnih ukrasa, u Fešti boba u Kaštel Kambelovcu, u Danima kruha, u realizaciji programa „Mladi na djelu” (2009.), u organizaciji brojnih glazbenih događanja te u organizacijama božićnih i uskrasnih proslava, proslava maskenbala za članove udruga kao i organizaciji Dana poljske neovisnosti, Dana Polonje, Blagdane poljske zastave i Dana Ustava 3. svibnja.

⁶ <http://www.rijeka.hr>

⁷ <http://pku-wisla.hr>

⁸ <http://udruga-polonez.hr>

Najmlađa udruga jest Udruga „Morsko oko” u Zadru koju vodi Joanna Matešić. Joanna je upoznala nakon dolaska u Zadar još nekoliko govornica poljskoga jezika od kojih je jedna živjela u Crnom kod Zadra (Hrvatica, supruga Poljaka, koja tečno govori poljski), a druga u Preku na otoku Ugljanu. Na poticaj tadašnjega konzula Republike Poljske osnovana je udruga Poljaka iz okolice Zadra i Šibenika. Ukupan broj članova udruge iznosi 30. U Zadru nema poljske škole, ali postoji interes za njezino pokretanje.

Prema zakonima Republike Hrvatske poljska nacionalna manjina na području Grada Zagreba zbog svoje brojnosti ima pravo na predstavnika. Tako Poljaci imaju svoju predstavnicu u Gradu Zagrebu od 2007. godine. Od tada do danas tri su puta održani izbori za predstavnike i vijeća nacionalnih manjina u Gradu Zagrebu i sva je tri puta na mjesto predstavnice poljske nacionalne manjine izabrana Walentyna Lončarić. Poljaci su se pokušali natjecati i na izborima za Hrvatski sabor. Godine 2007. za tu se poziciju natjecao Poljak Josip Zavacki iz udruge „Mikołaj Kopernik”, a 2011. godine uz njega i Poljakinja Lilianna Hanna Tolj iz udruge „Fryderyk Chopin” iz Rijeke. Nitko od navedenih nije dobio dovoljno glasova za ulazak u Hrvatski sabor, tako da je Poljake u Hrvatskome saboru 2003. godine predstavljao Nikola Mak, kandidat Njemačke narodnosne zajednice-Zemaljske udruge Podunavskih Švaba, na izborima 2007. Nazif Memedi, kandidat Mreže romskih udruga MRUH, a na izborima 2011. i 2015. Veljko Kajtazi, kandidat Centra za provedbu integracija u Europsku uniju (Kale, 2015, 223).

ZAKLJUČAK

Poljaci su na područje Hrvatske počeli dolaziti već krajem devetnaestog stoljeća. Prva veća naseljavanja Poljaka bila su poduzeta na teritorij Brodskog i Novogradiškog posavlja iz tadašnje austrougarske pokrajine Galicije. U prvoj polovici dvadesetog stoljeća također nastaju pojedina poljska društva i udruge u hrvatskim gradovima. U to vrijeme dolaze i prvi poljski turisti u jadranska odmarališta. Nakon Drugog svjetskog rata dolazi do iseljavanja poljskog ruralnog stanovništva iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine u Poljsku. Od 1948. dolazi i do zahlađivanja odnosa između Jugoslavije i Poljske, a tek sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća dolazi do ponovne relaksacije odnosa između dvije zemlje. U to vrijeme dolaze i prvi doseljenici iz tzv. drugog migracijskog vala. Radilo se o ženama koje su zasnivale brakove s jugoslavenskim državljanima i koje su doseljavale uglavnom u velike jugoslavenske gradove. „Emigracija srca” između Poljakinja i jugoslavenskih državljana nije bila jedina takve vrste u tadašnjoj Jugoslaviji. Gotovo po identičnom modelu postojala je i emigracija srca između Ruskinja i Jugoslavena. Ruskinje i Poljakinje bile su gotovo uvijek visoko obrazovane osobe, a seoba na jugoslavenski prostor bila je uvjetovana lošim

ekonomskim statusom SSSR-a i Poljske u vrijeme prije pada Berlinskog zida, odnosno tradicionalnim muško-ženskim odnosima. Posve su se promijenili odnosi u vrijeme nakon 2004. godine kada je Poljska postala članicom Europske Unije, odnosno i prije te godine od kasnih devedesetih kada se Poljska počela snažno razvijati u industrijski, turistički i privredno snažno razvijenu europsku zemlju. Tada Poljaci nisu više promatrani kao siromašni sjeveroistočni susjedi Jugoslavije, već su postali poželjan ekonomski partner. Poljakinje su u Hrvatskoj/Jugoslaviji uglavnom uspijevale pronaći zaposlenja, naučile su jezik, uspjele su dobiti hrvatsko državljanstvo, ali su uspjele i zadržati nacionalni identitet. Nacionalni identitet su čuvale i čuvaju ga preko šest udruga koje u Hrvatskoj danas djeluju na pet mjesta (dvije u Zagrebu te po jedna u Osijeku, Rijeci, Kaštelima i u Zadru). Ljubav prema rodnoj zemlji prenijele su i na svoju djecu koja uglavnom poznaju poljski jezik, a jedan dio njih pohađa i poljsku školu. Prilike za suradnju dvije zemlje još su se povećale nakon što je Hrvatska 2013. godine ušla u Europsku Uniju. Tada su se, kao što je to bio slučaj, barem djelomično, i prije stotinu godina (Austro-Ugarska), Hrvatska i Poljska našle u jednoj zajedničkoj zemlji. Bliskoj suradnji dvaju zemalja svakako pogoduje i činjenica što u Hrvatskoj postoji poljska dijaspora koju među ostalim članovima čine i poljske žene udane za hrvatske državljanke.

Za podatke o doseljenicima iz Poljske i poljskim državljanima te osobama koje su rođene u Poljskoj, autor iskazuje posebnu zahvalnost gospođi Grozdani Stolnik iz Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.

LITERATURA

- Busuladžić, A. (2003). Pojava grkokatoličkog stanovništva u Bosni i Hercegovini od 1789. do najnovijeg doba. *Časopis za suvremenu povijest*, (35)1, 173-187.
- Drljača, D. (1985). *Kolonizacija i život Poljaka u jugoslovenskim zemljama od kraja XIX do polovine XX veka*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti-Etnografski institut.
- Državni zavod za statistiku (2018). *Popisi stanovništva 1991-2011. i Posebne obrade podataka*. Zagreb: DZS -Republika Hrvatska
- Gelo, J., Crkvenčić, I. & Klemenčić, M. (1998). *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880-1991: po naseljima*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Hauptmann, F. (1967). Reguliranje zemljišnog posjeda u Bosni i Hercegovini i počeci naseljavanja stranih seljaka u doba austrougarske vladavine. *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, XVI, 151-171.
- Hrvatski državni arhiv (HDA). Fond Državni zavod za statistiku
- Hrvatski državni arhiv (HDA). Fond 310-Komisija za odnose s vjerskim zajednicama Izvršnog vijeća SR Hrvatske.

- Hrvatski državni arhiv (HDA). Fond 1363-grupa VI, predmet 2348, Društvo prijatelja Poljske u Splitu-pravila društva.
- Karafilipović, A. (Ured.). (2009). *Hrvatska – Poljska. Prijateljske zemlje bliskih pogleda*. Zagreb: Hrvatsko-poljsko društvo prijateljstva, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija.
- Kale, S. (2015). Poljska manjina u Hrvatskoj 1945–2015. U Dobrovšak, Lj. & Žebec Šilj, I. (Ured.), *Nacionalne manjine u Hrvatskoj i Hrvati kao manjina – europski izazovi* (str. 215-228). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Kamberović, H. (1998). Iseljavanje Poljaka iz Bosne i Hercegovine 1946. godine. *Časopis za suvremenu povijest*, 30(1), 95-104. doi: 10.2139/ssrn.2705356
- Leček, S. (1996). Seljačka obitelj u Hrvatskoj 1918. – 1960. Metoda usmene povijesti (oral history). *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, 29(1), 249-265.
- Strehaljuk, V. (1978). Ukrajinci u Bosni. *Godišnjak Društva istoričara Vojvodine*, 77-93.
- Škiljan, F. (2016). Poljaci u novogradiškoj i brodskoj posavini. *Scrinia slavonica : Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, 16(1), 301-319.
- Škiljan, F. (2017.) Poljaci u Bosni i Hercegovini. U Omerović, E. (Ured.) *Historijski pogled na razvoj i položaj nacionalnih manjina u Sarajevu i Bosni i Hercegovini*, (str. 77-108), Sarajevo: Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest.

POLISH EMIGRATION TO CROATIA FROM THE SECOND HALF OF THE TWENTIETH CENTURY

Filip ŠKILJAN

SUMMARY

Poles have started to migrate at the area of Croatia by the end of the 19th century. The first major settlements of the Poles were undertaken on the territory of Slavonski Brod and Nova Gradiska. In the first half of the 20th century were founded some Polish societies and associations in Croatian cities. At that time, the first Polish tourists came to the Adriatic Resort. After the Second World War, the Polish rural population from Croatia and Bosnia and Herzegovina returned to Poland. Since 1948, relations between Yugoslavia and Poland have worsened, and in the late 1970s, the relationship between the two countries re-dissolved. At that time, the first immigrants from Poland came to Yugoslavia. They were women who founded marriages with Yugoslav citizens and who moved mainly to big cities in Yugoslavia. The »emigration of the heart« between the Poles and the Yugoslavs was not the only such thing in Yugoslavia. Almost identical to that model was the »emigration of the heart« between the Russians and the Yugoslavs. Russians and Poles were almost always highly educated persons, and secession to Yugoslavia was conditioned by the poor economic status of the USSR and Poland at the time before the fall of the Berlin Wall, or traditional male-female relations. The changes were followed in time since 2004 when Poland became a member of the European Union, and before that year since the late nineties, when Poland began to develop strongly in the industrial, tourism and economically developed European country. Then the Poles were no longer observed as the poor northeastern neighbors of Yugoslavia, but have become a desirable economic partner. In Croatia / Yugoslavia, the Polish women mostly managed to find employment, learned language, managed to gain Croatian citizenship, but succeeded in maintaining a national identity. National identity has been preserved and preserved by six associations in Croatia currently operating in five places (two in Zagreb and one in Osijek, Rijeka, Kaštela and Zadar). Love to the native land also passed on to their children who mostly know the Polish language, and some of them attend the Polish school. The opportunities for cooperation between the two countries have increased since Croatia entered the European Union in 2013. Then, as it was the case, at least partially, a hundred years ago (Austria-Hungary), Croatia and Poland found themselves in one common ground. The close co-operation between the two countries is certainly beneficial to the fact that there is a Polish diaspora in Croatia, which among other members also makes Polish women married to Croatian citizens.

Keywords: Polish woman, Croatia, marriage emigration, Polish national minority, national identity.